

Petra STANKOVSKA
Filozofski fakultet, Sveučilište u Ljubljani
Ljubljana, Slovenija
petra.stankovska@ff.uni-lj.si

UDK 27-243.67:811.163.42'255
003.349.1(497.5)"1375"
DOI: <https://doi.org/10.31745/s.75.6>
Izvorni znanstveni rad
Primljen: 5. srpnja 2023.
Prihvaćen: 11. studenoga 2025.

PJESMA NAD PJESMAMA U HRVATSKOGLAGOLJSKOM PARIŠKOM ZBORNIKU IZ 1375. GODINE

Prilog je usredotočen na proučavanje teksta *Pjesme nad pjesmama* (Pj 1,1–11), koji je zapisan u hrvatskoglagojskom *Pariškom zborniku* (CPar) iz 1375. godine, pohranjenom u Francuskoj nacionalnoj knjižnici u Parizu pod signaturom *Slave 73*. Raščlanjeni ulomak iz *Pjesme nad pjesmama* nalazi se na ff. 178v–179v i dio je oficija blagdana Rođenja Djevice Marije. Uvršten je kao štivo na vigiliju blagdana, slično onom u *Proprium sanctorum* hrvatskoglagojskih brevijara. Nakon uspoređivanja teksta u hrvatskoglagojskim brevijarima (14.–16. st.) i u *Pariškom zborniku* utvrđeno je da je tekst u CPar zasnovan na istome prijevodu kao i onaj u brevijarima, ali je revidiran, i to ponajprije na leksičkoj razini. Te izmjene približavaju tekst pučkome jeziku na mjestima koji izgledno nisu bili jasni onima koji nisu poznavali književni crkvenoslavenski jezik.

Ključne riječi: hrvatskoglagojski zbornik, prijevod, Biblija, *Pjesma na pjesmama*, brevijar

1. UVOD

Pariški zbornik iz 1375. godine (dalje CPar) najstariji je hrvatskoglagojski zbornik od 296 listova manjega formata, dimenzija 15×11,5 cm (TADIN 1954: 21–32; MULC 1971: 396; BADURINA STIPČEVIĆ 2003: 188). Zanimljiv je i po tome što je bio napisan za redovnice, tzv. *prizidnice*, pri crkvi sv. Julijana u Šibeniku. Prizidnice ili rekluze¹ bile su redovnice koje su svoju službu Bo-

¹ U tako poseban način redovništva odnosno pustinjaštva ulazile su žene koje nisu imale dovoljno sredstava da se zarede u samostanu koji je obično tražio novac/dotu za zaređivanje (LAWRENCE 2001: 216). Taj način redovništva bio je proširen i u srednjovjekovnoj Dal-

gu vršile u prostoru prizidanom uz crkvu tako da su mogle kroz mali prozor pratiti službu. Ljudi su im izvana donosili stvari potrebne za život, a one su zauzvrat molile Boga za njih (LADIĆ 2018). Svrha je zbornika potvrđena u kolofonu (f. 1v)² glavnoga pisara Grgura Borislavića³ iz modruške Gorice.

CPar je posebna vrsta časoslova ili skraćeni mali časoslov, sličan, primjerice, *Lobkovicovu psaltiru* (PANTELIC 1980). Sadrži psaltir s dodanim komunalom, službe za Marijine blagdane, službu za pokojne, kalendar, molitve, Muke Kristove⁴ i dr. Sadržaj, a i jezik zbornika, prilagođen je svojoj svrsi – liturgijskoj upotrebi u zajednici redovnica (TADIN 1954: 24). Jezik je na mnogim mjestima kroatiziran (usp. BADURINA STIPČEVIĆ 2004: 10–13; ŠIMIĆ 2018) da se olakša razumijevanje redovnicama, koje nisu bile posebno obrazovane ni u latinskom ni u staroslavenskom jeziku.

Tijekom istraživanja *Pariškog zbornika*⁵ identificirano je, pored ostalih tekstova, i biblijsko čitanje prvih jedanaest redaka *Pjesme nad pjesmama*. Tekst prve glave te biblijske knjige nalazi se kao čitanje na vigiliju blagdana Rođenja Djevice Marije i u *Proprium sanctorum* hrvatskoglagoljskih brevijara (14.–16. st.), u istoj funkciji kao i u CPar.

U ovome ćemo prilogu detaljnije proučiti zadani tekst iz *Pariškoga zbornika* i usporediti ga sa čitanjima u hrvatskoglagoljskim brevijarima, pripremiti njegovo kritičko izdanje s varijantama iz ostalih hrvatskoglagoljskih izvora te na osnovi toga donijeti zaključke o mjestu teksta iz CPar u hrvatskoglagoljskoj tradiciji slavenskoga prijevoda *Pjesme nad pjesmama*.

maciji (usp. LADIĆ 2018). Leksem *rekluz* bio je uobičajen u Dubrovniku, a upotrebljavao se od 14. stoljeća. Osim šibenskoga područja leksem *prizidnice* postoji i na Čiovu u mjestu Slatine na južnoj strani otoka, gdje su uz crkvu Gospe od Prizidnice živjeli muški pustinjaci, i to uglavnom glagoljaši (LONZA 2021: 64; KOVAČIĆ 2025: 143–177).

² Prijepis kolofona bio je više puta objavljen u literaturi, npr. u ŠIMIĆ 2003: 275.

³ Zbog glavnoga pisara koji je prepisao najveći dio zbornika (ff. 1v–209r i 238r–280v) rukopis se katkad naziva *Borislavičev zbornik*. Prema mjestu čuvanja (Nacionalna knjižnica u Parizu) češće se naziva *Pariški zbornik*, tako da se i u *Rječniku crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije* navodi pod kraticom CPar (RCJHR 2000: XXXIV).

⁴ Neki od nabrojanih tekstova bile su već detaljnije istraživani, npr. Muka Kristova (BADURINA STIPČEVIĆ 2014) ili Psaltir (ŠIMIĆ 2003).

⁵ To je istraživanje financirala Hrvatska zaklada za znanost projektom IP-2019-04-5942: *Istraživanje starije hrvatskoglagoljske zborničke baštine*.

2. PJESMA NAD PJESMAMA U SLAVENSKOJ SREDNJOVJEKOVNOJ TRADICIJI

Slavenski prijevod *Pjesme nad pjesmama* ili *Solomonove pjesme*⁶ ne nalazi se u najstarijim parimejnicima, liturgijskim zbirkama starozavjetnih čitanja. Pregledno je najstarije slavenske prijevode odnosno verzije prijevoda skupio A. A. Aleksejev u svojoj monografiji *Pesn' Pesnej* (ALEKSEJEV 2002). Najstariji prijevod cijele knjige, tzv. Metodijev (ALEKSEJEV 2002: 13–16), sačuvan je u ćirilichnom srednjebugarskom rukopisu iz 14. stoljeća, pohranjenom u Ruskoj nacionalnoj knjižnici u Sankt-Peterburgu (sign. *FI.461*). Najstariji komentirani prijevod sačuvan je u ćirilichnom istočnoslavenskom rukopisu s kraja 13. stoljeća, pohranjenom u Ruskoj državnoj knjižnici u Moskvi u fondu 205 (sign. *ОИДР 171*) (ALEKSEJEV 2002: 40). Međutim, u objema verzijama vidi se jedna matica, na nekim mjestima komentiranoga prijevoda s različitim varijantama, prevedena iz grčkoga predloška (ALEKSEJEV 2002: 44–45).⁷

Oba prijevoda počinju leksički sličnim prvim stihom:⁸ (1) *da lobъzety me otъ lobъzanija ustъ jeho jako blaga sъsъca tvoja pače vina* (rukopis *FI.461*), *lъbъži me ot lъbъzanię ustъ svoihъ jako bl(a)ga sъska tvoja pače vina* (rukopis *ОИДР 171*). Detaljnije se razlikama među najstarijim staroslavenskim prijevodima bavila M. Dimitrova (usp. npr. DIMITROVA 2019).

Među srednjovjekovne slavenske prijevode *Pjesme na pjesmama* možemo uvrstiti još srednjebugarski prijevod Konstantina Kosteneckoga (prijelaz 14. i 15. stoljeća) te dva staroruska prijevoda s hebrejskoga (15. st.). Kod prijevoda Konstantina Kosteneckoga i jednoga od staroruskih prijevoda s hebrejskoga (sačuvan u rukopisu iz Vilnusa, sign. *F19-262*) nalazimo leksički varijantni početak u usporedbi s ostalim staroslavenskim prijevodima: *cêlui me cêlovaniem ot ustъ tvoiъ cêlui me cêlovaniem ustъ svoihъ blazi sъsci tvoi pače vina* (Konstantin Kostenecki), *pocêloval by me ot cêlovanię ustъ svoihъ ižъ lъpši sut lъjubosti tvoi nižli vino* (prijevod iz hebrejskoga, oba prema: ALEKSEJEV

⁶ *Pjesma nad pjesmama* katkad se naziva i *Solomonova pjesma*, jer se u tekstu spominje kralj Solomon, a u Septuaginti se tako izrijekom i naziva u prvom retku.

⁷ Znanstvenici imaju različite poglede na klasifikaciju varijanata u različitim rukopisima. Prema načinu klasifikacije neki govore o verziji istoga prijevoda, drugi o različitim samostalnim prijevodima (usp. DIMITROVA 2017: 60). Ovdje se nećemo podrobnije baviti tim pitanjem.

⁸ Samo zbog ilustracije ovdje ćemo citirati prvi stih iz nekoliko verzija crkvenoslavenskoga prijevoda te u njemu podcrtavamo lekseme koje ćemo razmatrati i u tekstu iz *Pariškoga zbornika*. Ostale stihove uspoređivat ćemo samo u izabranim dijelovima.

2002: 137–162).⁹ U svojoj je monografiji, osim ovdje navedenih verzija prijevoda iz ćirilčnih rukopisa, Aleksejev objavio i tekst *Pjesme nad pjesmama* iz hrvatskoglagoljskih *Drugoga novljanskog brevijara* i prvotiska *Misala* iz 1483. te iz dva kasna (16. st.) zapadnoruska prijevoda *Pjesme nad pjesmama* sa srednjovjekovnoga češkog prijevoda.

Tradicija staročeškoga prijevoda počela je u šezdesetim godinama 14. stoljeća, kad je s latinskoga na češki prevedena Biblija. Tada je nastao i prijevod *Pjesme nad pjesmama* koji je sačuvan u četirima redakcijama iz 37 rukopisa napisanih do 15. stoljeća (MICHALCOVÁ 2021: 189–192) te u još nekoliko mlađih izvora. Staročeški prijevod nije povezan s ovdje spomenutim slavenskim prijevodima, što pokazuje već prvi stih: *At' mne políbí políbením úst svých, nebo lepši jsou prsi tvé nežli víno*.¹⁰ Za našu usporedbu s tekstem u *Pariškom zborniku* staročeški je prijevod zanimljiv zbog toga jer se u njemu nalaze rubrike poznate iz latinskih i grčkih rukopisa. Te su rubrike dodane u biblijski tekst da bi se pojasnilo koji stih pripada određenoj osobi ili skupini, npr. *Glas Krista*, *Glas crkve* (KYAS 1997: 102). Tih rubrika nema u ćirilčnim prijepisima objavljenim u Aleksejevoj monografiji, ali postoje u *Pariškom zborniku* i u hrvatskoglagoljskim brevijarima,¹¹ samo se ne podudaraju na svim mjestima.

3. PJESMA NAD PJESMAMA

U HRVATSKOGLAGOLJSKIM BREVIJARIMA I MISALIMA

Dijelovi *Pjesme nad pjesmama* (dalje Pj) nalaze se u predtridentskim hrvatskoglagoljskim misalima i brevijarima.¹² U misalima čitamo većinom stihove Pj 2,8–14 (*Baromićev*, *Berlinski*, *Kožičićev*, *Beramski/Ljubljanski prvi*, *Beramski/Ljubljanski drugi*, *Novljanski*, *Vatikanski osmi*, *Newyorški*, *Oxfordski prvi*, *MR180*), a tri misala (*Beramski/Ljubljanski drugi*, *Pavla Modrušanina* i

⁹ Aleksejev je tekst objavio na ćirilici, a autorica ga članka ovdje preslovljuje latinicom.

¹⁰ Staročeški tekst citiran je prema MICHALCOVÁ 2021: 163.

¹¹ O tim »rubrikama« u hrvatskoglagoljskim brevijarima piše podrobnije J. Hamm (HAMM 1957: 195, 198).

¹² Podatci o tekstu Pj u hrvatskoglagoljskim misalima i brevijarima donose se prema literaturi (BAKMAZ 2010: 78; ČUNČIĆ 2010: 173), podacima iz kartoteke biblijskih čitanja u Staroslavenskom institutu u Zagrebu te radu autorice članka s rukopisima i fotografijama rukopisa. Za obradu teksta Pj iz javno nedostupnih hrvatskoglagoljskih rukopisa koristili smo se fotografijama iz zbirke Staroslavenskoga instituta. Zahvaljujemo ravnateljici i djelatnicima instituta na mogućnosti da pristupimo spomenutoj građi.

Prvotisak) donose još i stihove Pj 3,7–11; Pj 4,1; Pj 4,8. U nekim hrvatskoglagoljskim misalima (*Vatikanskom četvrtom, Ročkom, Novakovu, Hrvojevu, Kopenhagenskom, Vrbničkom prvom, Vrbničkom drugom, Oxfordskom drugom*) teksta Pj nema.

U sanktoralu hrvatskoglagoljskih brevijara nalazimo različito duga čitanja Pj na blagdan Rođenja Djevice Marije. Najduže čitanje (Pj 1,1–17) nalazi se u *Dabarskom, Humskom*,¹³ *Moskovskom, Beramskom/Ljubljanskom prvom* i *Beramskom/Ljubljanskom drugom, Novljanskom prvom, Novljanskom drugom, Vatikanskom šestom* i *Vrbničkom četvrtom*. Ostali brevijari imaju različito duga čitanja: *Brozićev i Mavrov* (Pj 1,1–8), *brevijar Metropolitan-ske knjižnice, Vatikanski devetnaesti, Prvotisak i Baromićev* (Pj 1,1–7), *Pašmanski, Vatikanski deseti, Oxfordski brevijar-misal* (Pj 1,1–6) i *Rimski* (Pj 1,1–5). U *Bribirskome* i *Vinodolskome* brevijaru toga čitanja nema, ali se dio Pj (1,5–1,17) nalazi u *Pašmanskome fragmentu brevijara* iz 15. stoljeća (MIHALJEVIĆ 1994–1996: 116).

Preostali dio teksta 3. glave Pj čita se u oktavi sv. Marije – u nekim brevijarima je dakle, osim 2. glave (koja se čita u misalima), tekst cijele *Pjesme Solomonove* (BrDab BrHum BrBer₁ BrBer₂ BrMosk BrN₁ BrN₂ BrVat₆ BrVinod BrVb₄), u ostalim je kraći (BrMet do Pj 7,10; BrVat₁₉ do Pj 5,9; BrPm do Pj 4,12; BrBar BrBroz do Pj 4,11; BrVat₁₀ do Pj 4,8; BrMav i BrPt do Pj 3,11; BrRom do Pj 1,8).

Opsežnu studiju s izdanjem crkvenoslavenskoga teksta Pj hrvatske redakcije iz *Vatikanskoga šestog* brevijara pripremio je J. Hamm (HAMM 1957). Došao je do zaključka da je prijevod Pj u hrvatskoglagoljskim brevijarima i misalima napravljen prema latinskom predlošku, koji uglavnom odgovara Vulgati, ali se na nekoliko mjesta podudara s tekstom *Vetus Latine*, a razlikuje od Vulgate (HAMM 1957: 198). Hrvatskoglagoljski prijevod uključuje i dodane »rubrike« koje označavaju govornike pojedinih dijelova – replike dijaloškoga teksta, kako je to bilo uobičajeno u latinskim srednjovjekovnim tekstovima (HAMM 1957: 196; KYAS 1997: 102).

Teško je procijeniti kada je bio preveden tekst u hrvatskoglagoljskim brevijarima i misalima. U brevijarima je najstarija potvrda hrvatskoglagoljskoga prijevoda Pj u *Vatikanskom šestom* iz polovine 14. st., u misalima je tekst Pj potvrđen tek u 15. stoljeću, tj. u prvotisku *Misala* iz 1483. Najstariji rukopisni

¹³ A. Nazor pripremila je preslovljeni tekst prve glave Pj iz *Humskoga brevijara* (REISER 2009) te iz *Beramskoga brevijara* (NAZOR 2012).

misali – *Vatikanski četvrti* iz prve polovice 14. stoljeća, *Novakov* iz 1368. godine, *Hrvojev* i dr. – teksta Pj nemaju.

4. PJESMA NAD PJESMAMA U CPar

Najstarija točno datirana potvrda hrvatskologoljskog prijevoda Pj (iako je riječ samo o prvih 11 stihova), nalazi se u *Pariškom zborniku* iz 1375. godine. Riječ je o istom prijevodu kao i u brevijarima s nekoliko leksičkih varijanata, kojima ćemo se baviti u drugom dijelu ovoga članka. Da bi se odredilo je li cijela Pj odjednom prevedena i nakon toga podijeljena u brevijarskim i misalskim čitanjima ili je pak riječ o neovisnom prijevodu pojedinih djelova Pj, trebalo bi napraviti posebnu analizu prijevoda cijeloga teksta Pj, kojom zasada ne raspolažemo.

Starozavjetno čitanje iz *Pjesme nad pjesmama* (na ff. 178v–179v) u CPar dio je oficija za blagdan Rođenja Djevice Marije. Prvih jedanaest stihova prve glave (Pj 1,1–11)¹⁴ podijeljeni su na tri čitanja, između kojih se nalaze isti versi i responzoriji kao i u hrvatskologoljskim brevijarima. Početak *Pjesme nad pjesmama* također se čita u brevijarima na isti blagdan. Biblijsko je čitanje u CPar razdjeljeno na tri djela (Pj 1,1–3; Pj 1,4–5; Pj 1,6–11) responzorijima i versima (*rěšponь/otvěť* – *beršb/versb*). Svi su responzoriji označeni rubrikom *rěšponь* kao i u brevijarima, a samo jednom na kraju nalazimo prijevod *otvěť*. Versi su označeni kao *versb*, što odgovara rubrici *beršb* u brevijarima. U nazivima tih rubrika možemo razabrati određeni stupanj pohrvaćenja.

4.1. Prijevodna verzija teksta *Pjesme nad pjesmama* u *Pariškom zborniku* i odnos prema tekstu u brevijarima

Kao što je utvrdio već J. Hamm, tekst Pj u hrvatskologoljskim brevijarima minimalno se razlikuje među rukopisima (HAMM 1957: 205–206), što se vidi i u varijantama teksta Pj iz CPar. Najviše razlika odnosi se na pogrešno prepisivanje, morfološke ili grafičke varijante, npr. Pj 1,6: (*vagari*) *per greges* = (*bluditi*) *za stadi* CPar – *po stadē* BrVat₆ BrMosk, *po stadēhь* BrOxf BrBer₂ BrDab BrBar, *po sdadomь* (!) BrBer₁ *po stadomь* BrVb₄ BrHum BrMet BrN₁ BrMav BrVat₉ BrN₂, ali Pj 1,8: *equitati* = *jiždeniū* CPar – *ēždeniū* BrVat₆ BrBer₁ BrVb₄ BrHum BrBer₂ BrMet BrMosk BrN₁ BrDab BrN₂ *ēdeniū* Mav;

¹⁴ Stihove/retke brojimo prema Vulgati.

fonološko-grafičke varijante: Pj 1,6: *g'dê* CPar – *kadê* BrVat₆ BrOxf BrBer₁ BrHum BrMosk BrN₁ BrMav BrDab BrN₂ BrBar *kbdê* BrVb₄ BrVat₁₉ *kade* BrBer₂ *kadi* BrMet.

Mnogo više razlika ima između teksta u CPar i u brevijarima, ali se ipak vidi da je prijevod isti jer su razlike najčešće u pojedinačnim leksemima. Struktura i izrazi u većini prevedenoga teksta isti su u obje verzije (usp. kritičko izdanje osnovnoga teksta iz CPar s varijantama iz brevijara na kraju rada).

Dvije varijante (onu u CPar i onu u brevijarima) možemo tipološko opisati ovako:

(1) u CPar je izraz bliži živom jeziku, a u Br¹⁵ je paleoslavizam ili latinizam:

Pj 1,1: *celui me celovom'* CPar BrOxf BrMosk BrBar (= prijevod Konstantina Kosteneckoga i jedan od mlađih staroruskih prijevoda) – *lob'zi me lobzomъ* Br (= tzv. Metodijev prijevod i svi ostali najstariji crkvenoslavenski prijevodi). Teško možemo presuditi je li se slučajno podudara početak Pj u CPar s prijevodom K. Kosteneckoga i mlađim staroruskim prijevodom, a početak čitanja u brevijarima s najstarijim slavenskim prijevodima;

zane bol'shi CPar – *êko luč'sha* Br

sas'ki CPar (= svi crkvenoslavenski prijevodi) – *uberi* Br. Taj se latinizam (prema lat. *uber*) u CPar ne nalazi, a u brevijarima je nedosljedno upotrijebljen, jer npr. BrMosk u nastavku Pj sadrži leksem *saski* (BrMosk 200a/30: *snopakъ mir're lûb'leni moi m'nê meû sas'ki moimi prebivaûčъ*).

Pj 1,2: *pomasti* CPar – *masti* Br (*unguentum*); *skozê to* CPar – *togo radi* Br (*ideo*); *d(ê)voičice v'zlu̇biše* CPar – *d(ê)vi izvoliše* Br (*adolescentulae dilexerunt*).

Pj 1,3: *za toboû tečemo* CPar – *po t(e)bê tečemo* Br (*post te curremus*). Prijedlog *po* u ovom se kontekstu i upotrebi može smatrati paleoslavizmom (usp. natuknicu *po* u SJS); *kral'* CPar – *c(êsa)rъ* Br (*rex*); *sasakъ* CPar – *uberi* Br (*uber*); *veče* CPar – *pače* Br (*super*).

Pj 1,4: *obrazita h'ci* CPar (*formosa, filiae*) – *krasna obrazomъ deči* Br (*kras'na deči* Oxf Pt); *krovi primraka* CPar – *krovъ kedar'ski* BrOxf BrBer₁ BrVb₄ BrHum BrBer₂ BrMet BrMosk BrMav BrVat₁₉ BrVat₁₀ BrDab BrN₂ BrRom BrBar BrN₁ *obiteli cedara* BrVat₆ BrPm (*tabernacula Cedar*). U CPar je imenica *primrakъ* koja (spominjući mrak) semantički jasno objašnjava smisao sintagme, koja je u izvornom biblijskom tekstu, a tako i u hrvatskogla-

¹⁵ Kraticu Br koristimo kada označavamo sve raščlanjene brevijare kao skupinu.

goljskim brevijarima, izražena simbolično s pomoću pridjeva *kedarski*, izvedenoga iz toponima *Cedar*. Zanimljiva je varijanta u BrVat₆ i BrPm u kojem se imenica *krovъ* zamjenjuje imenicom *obitelъ*.

kako padaš'va solomuna CPar – *kože*¹⁶ BrVat₆, *êkol/lêki kože solomune* BrBer₁ BrPm, *êkol/êk(o)že padaš've solomune* BrVb₄ BrBer₂ BrMosk BrBar, *êkol/lêki kože padaš've solomune* BrHum BrMet BrN₁ BrMav BrVat₁₀ BrDab BrRom BrVat₁₉ BrMet BrN₂ (*sicut pelles Salomonis*) – prema raznolikim varijantima, čak i kombinacijama verzije iz CPar (*podaš'va* – vjerojatno je zbog razumljivosti upotrijebljen deverbativ da se naglasi da je nešto sašiveno) i vjerojatno revidirane točno prema latinskom u brevijaru (*kože* = *pelles*) vidi se da je tradicija teksta u CPar i u brevijarima povezana (11 rukopisa kombinira obje imenice).

Pj 1,5: *netiite* CPar – *ne mozite* Br (*nolite*); *da* CPar – *êkol/eže/počto* Br (*quod*); *zane* CPar – *êko* Br (*quia*); *r'vaše se* CPar – *braše se* Br (*pugnaverunt*).

Pj 1,6: *bluditi ... za stadi* CPar – *bluditi ... po stadê/stadomъ/stadehъ* Br (*vagari post greges*); predlog *po* u ovom kontekstu i upotrebi može se smatrati paleoslavizmom (usp. natuknicu *po* u SJS).

Pj 1,7: *ako* CPar – *ače* Br (*si*); *hodi* CPar – *gredi* Br (*abi*); *pri krovih' pastirskih' – pri obitelehъ stanovъ pastir'skih'* Br (*juxta tabernacula pastorum*).

Pj 1,9: *kako* CPar – *lêki/êko* Br (*sicut*); *grlo* CPar – *šiê* Br (*collum*); *kako* CPar – *lêki/êko* Br (*sicut*); *zaponice* CPar – *monista* Br (*monilia*). U CPar upotrijebljen je poznati izraz za predmet iz svakidašnjega života (*zaponica*), čak i da ne tumači točno latinski izraz sa značenjem 'ogrlica', za razliku od verzije u brevijarima, gdje nalazimo očito stariju inačicu, tj. izraz poznat iz staroslavenskih rukopisa, *Sinajskoga euhologija* iz 11. stoljeća i parimejnika iz 12. i 13. stoljeća (usp. natuknicu *monisto* u SJS).

Pj 1,10: *priličnice* CPar – *trêsni* BrVat₆ BrBer₁ BrHum BrBer₂ BrMosk BrDab *zuboni že* BrVb₄ BrMet BrN₁ BrN₂ (*murenulas*); u CPar nalazimo izraz tvorbena jasan *pri licu* za možda i prevoditelju nejasan predmet, a u brevijarima je upotrijebljen leksem poznat iz staroslavenskih psaltira, konkretno iz Psalma 44,14 (usp. natuknica *trêsniъ* u SJS); *učrvlene* CPar – *izmačtanê* Br (*vermiculatas*); u CPar je zapravo upotrijebljen kalk latinskoga podrijetla iz riječi *črv* (lat. *vermis*) i na sličan je način tvoren i slavenski izraz.

Pj 1,11: *gda* CPar – *egda/kada* Br (*dum*); *kral'* CPar – *c(êsa)rъ* Br (*rex*).

¹⁶ J. Hamm u svojem izdanju teksta Pj tumači taj dio u BrVat₆ s nejasnim značenjem kao 'obitelice dara kože' (HAMM 1957: 214–215), ali nakon usporedbe s tekstem u BrPm (isti dio teksta: *obiteli cedara lêki kože solomuna – tabernacula Cedar sicut pelles Salomonis*) vjerojatnije je da su u BrVat₆ ispuštene riječi *lêki* i *solomuna*, zbog čega je onda nastao nejasan tekst.

(2) u CPar je prijevod koji je popravljen, tj. više odgovara latinskome predlošku nego inačica u Br:

Pj 1,2: *Olêi izlit' ime tvoe* CPar – *izlito est' ime tvoe* Br (*oleum effusum nomen tuum*); i na ovom mjestu CPar doslovno prevodi latinske lekseme, ali ne nasljeđuje sročnost s imenicom koja je zapažena u brevijarima (*ime izlito*) ni finitni oblik glagola *biti*, koji je u slavenskom tekstu sintaktički potreban.

Pj 1,4: *Netiite me smotriri da črna esъм'* CPar – *ne mozite smotriri da črna esъм'* Br (*Nolite me considerare quod fusca sim*); ispuštanje zamjenice *me* u brevijarima bolje odgovara slavenskom prijevodu latinske konstrukcije akuzativa s infinitivom, dok su u CPar doslovno prevedene sve riječi, što uključuje i zamjenicu *me*.

Pj 1,5: *položiš(e) me straža* CPar – *ob'rêtu me stražul/stražь/straže* BrVat₆ BrBer₁ BrVb₄ BrPm BrHum BrMet BrN₁ BrMav BrVat₁₉ BrVat₁₀ BrN₂ *položiš(e) me v' stražu* BrBer₂ BrMosk *položiš(e) me stražu* Dab Bar (*posuerunt me custodem*) pokazuje da je u nekim brevijarima i u CPar paleoslavizam *obrêsti* zamijenjen točnijim ekvivalentom za latinski izraz (*položiti za pono*).

Pj 1,6: *vzvêsti* CPar – *vkaži* BrVat₆ BrBer₁ BrVb₄ BrPm BrHum BrBer₂ BrMet BrMosk BrN₁ BrMav BrVat₁₉ BrVat₁₀ BrN₂ BrBar *s'kaži* BrDab (*indica*).

Pj 1,7: *stad' tvoih'* CPar BrVat₆ BrBer₂ BrMosk BrVat₁₉ BrBar BrDab – *stad'* BrBer₁ BrVb₄ BrHum BrMet BrN₁ BrMav BrN₂ (*gregum*); u nekim brevijarima ispuštena je posvojna zamjenica, ali nije jasno je li to posljedica usklađivanja s latinskim tekstom.

Pj 1,11: *mast' moê* – *mast' moê mnoga / mnogo cên'na* Br (*nardus mea*); *vonû slasti* CPar – *vonû bl(a)gouhaniê* Br (*odorem suum*); u prvome primjeru izraz u brevijarima možemo smatrati kao točnije tumačenje latinskoga izvornika (*mast' mnoga/mnogo cên'na* kao opis značenja 'nardus'), u drugome *slastь* u CPar donosi interpretaciju smisla riječi u danome kontekstu.

(3) U Br tekst se razlikuje od latinskoga, u CPar ne. Ima i rijetkih primjera sintaktičkih razlika:

Pj 1,2: *bl(a)gouhaniê pomasti naibol'sih'* CPar (*fragrantia unguentis optimis*) – *bl(a)gouhaniê luč'sa masti* Br. U latinskom se tekstu pojmovi označeni imenicama uspoređuju u smislu 'miris (je ljepši nego miris) najboljih pomasti', što je u CPar doslovno prevedeno. U Br je promijenjena sintaktička struktura, pa *luč'sa* kao komparativ nije atribut imenici *mastь*. Ta se razlika ne može odnositi na usporedbu ili ispravak prema tekstu Vetus Latine u Br (pre-

ma HAMM 1957: 202 tekst Vetus Latine glasi: *et odor unguentorum tuorum super omnia aromata*).

Pj 1.7: *o krasna – ti krasna esi* BrVat₆ BrBer₁ BrHum BrBer₂ BrMosk BrN₁ BrVat₁₉ BrDab BrBar *ti krasna* BrVb₄ BrMet BrMav BrN₂ (*o pulcherrima*). U brevijarima izgleda kao da je, možda zbog konteksta, stavljena zamjenica *ti* kojom se apostrofira sugovornica, te je dodan glagol *biti* da bi se sintaktički završila rečenica;

za stopami CPar – *po stadomъ* Br (*post vestigia*); prijedlog *po* u brevijarima vjerojatno treba okarakterizirati kao paleoslavizam (usp. ovdje primjere pod (1)), a za riječ *stadomъ* već je J. Hamm pomislio da je riječ o pogrešnom prijepisu riječi *slédomъ* (HAMM 1957: 204).

(4) U Br je opširniji/nadopunjen tekst nego u CPar:

Pj 1.1: *zane bol'shi sutъ sas'ki tvoi vina* CPar (= *quia meliora sunt ubera tua vino*) – *êko luč'sa sutъ satъ med'venih i uberi tvoe luč'si vina* Br. U Br su dodane riječi *satъ med'venih* i *luč'si* te je promijenjen rod pridjeva *luč'sa*. J. Hamm je ženski rod pridjeva objašnjavao utjecajem oblika latinskoga *quia*, a za dodatak *satъ med'venih* tražio je varijantu u latinskoj Vetus Latina i grčkom tekstu, ali je nije našao (HAMM 1957: 203). Nakon usporedbe s CPar, možemo ponuditi i drugo objašnjenje. Ako pretpostavimo da je u hrvatskoglagoljskoj tradiciji postojao prijevod s leksemom *sas'ki* koji je u Br na ovom mjestu¹⁷ zamijenjen latinizmom *uberi*, onda je moguće da je *satъ* s dodatkom *med'veni*, da bi bilo razumljivo, nekakva interpolacija na mjestu riječi *sas'ki*, ali je nakon takve interpolacije bilo potrebno urediti i kontekst tako da ima smisla. To se napravilo dodanom usporedbom dvoje referenata u Br (*usta, uberi*) umjesto jednoga u CPar i predlošku (*sas'ki*). Zbog toga pridjev dolazi u nom.pl.n. *luč'sa* (= *usta tvoe*), a dodan je i drugi pridjev *luč'si* koji se odnosi na *uberi*.

Pj 1.3: *pr(a)v(b)dni lûbet' te* CPar – *pravъdni ubo pače/veče mnogo lûbet' te/me* Br (*recti diligunt te*).

(5) Promijenjen je redoslijed riječi:

Pj 1.8: *na kolesnicah' paraunovih' pripodobih' te priêt(e)lice moê* CPar – *pripodobih' te priêteln(i)ce moê na kolesnicahъ paraonovihъ* Br (*in curribus Pharaonis assimilavi te, amica mea*); u CPar i većini brevijara čuva se redosli-

¹⁷ Na drugim mjestima unutar Pj u brevijarima potvrđen je leksem *sa'ski*.

jed riječi kakav je u latinskom tekstu, a u nekim je brevijarima (BrVat₆ BrBer₂ BrMosk BrDab) taj redosljed slobodno promijenjen.

4.2. Rubrike u *Pjesmi nad pjesmama*, liturgijski versi i respnzoriji u CPar i brevijarima

U tekstu Pj u CPar i brevijarima postoji rubrike koje označuju tko govori sljedeću repliku. U brevijarima su na podudarnim mjestima, a u CPar se razlikuju od onih u brevijarima, što znači da su vjerojatno posljedica revizije prema drugome tipu latinskoga predloška.¹⁸ U kritičkom izdanju račlanjenoga teksta Pj na kraju članka tekst rubrika označen je kurzivom. Pregledno možemo usporediti mjesto i tekst rubrika u CPar i Br prema tekstu i versu kod kojega se nalaze:

Pj 1,3: (*nema rubrike*) CPar – *gl(a)s̄ sanam' nice* BrVat₆ BrBer₁ BrVb₄ BrPm BrHum BrBer₂ BrMet BrMosk BrN₁ BrMav BrVat₁₀ BrDab BrN₂ BrRom om. BrVat₁₀ BrBar.

Pj 1,5: *A ti g(ospod)i* CPar – *m(i)l(o)st̄ h(r̄st)a* BrVat₆ *gl(a)s̄ h(r̄st)a* BrBer₁ BrVb₄ BrPm BrHum BrMet BrMav BrVat₁₀ BrVat₁₉ BrDab BrN₂ *g(ospod)a gl(a)s̄* BrN₁ *gl(a)s̄* BrMosk om. BrBer₂ BrBar.

Pj 1,9: *Gl(a)s̄ priê(e)l̄* CPar – (*nema rubrike*) Br.

Pj 1,10: *Gl(a)s̄ cr̄kve* CPar – (*nema rubrike*) Br.

Pj 1,11: *A ti g(ospod)i* CPar – (*nema rubrike*) Br.

CPar u stihu Pj 1,5 i 1,11 ima rubriku *a ti g(ospod)i*, u brevijarima je samo u Pj 1,5 rubrika s tekстом *milost̄ h(rist)a* odnosno varijantno *gl(a)s̄ h(r̄st)a*; u CPar ima još rubrika u Pj 1,9 *glas̄ priêtel̄* i u Pj 1,10 *glas̄ cr̄kve*, kojih nema u brevijarima, ali ima ih npr. u nekim prijepisima staročeške Biblije (*Třeboňská biblija* iz 1409.–1414., *Pražská biblija* iz 1488.: *hlas p̄râtel, hlas cierkve o hristu*),¹⁹ što znači da je ta podjela bila prisutna u nekim srednjovjekovnim latinskim rukopisima. U brevijarima je u Pj 1,3 i rubrika s tekстом *glas̄ s̄n̄m̄nice*, koja nije potvrđena u CPar, ali se nalazi u nekim staročeškim

¹⁸ Već je J. Hamm upozorio da se u Katoličkoj Crkvi Pj dijeli kao dijalog na replike. Podjela koju navodi prema latinskome izdanju iz 19. stoljeća (*sponsa* 1,1–6; *filiae Jerusalem* 1,7; *sponsus* 1,8–10; *sponsa* 1:11–13 itd., v. HAMM 1957: 196–197) malo je drukčija od one koja se nalazi u brevijarima i CPar. Hamm također navodi da se podjela Pj slična onoj u hrvatskoglagoljskoj tradiciji nalazi i u staročeškim biblijskim rukopisima (HAMM 1957: 198), ali ne donosi konkretniju usporedbu.

¹⁹ MICHALCOVÁ 2021: 195.

biblijama (*Třeboňská biblija: hlas sboru židov* i *Pražská biblija: hlas synagogy*).

Liturgijski su versi i rezponzoriji u osnovi isti u CPar i brevijarima, ali je u njihovim inačicama uočeno više leksičkih, redosljednih i prevodilačkih razlika, ne samo između CPar i brevijara nego i među pojedinačnim brevijarima. U svakom slučaju su versi i rezponzoriji istoga tipa, tako da je i oficij Rođenja Djevice Marije u CPar isti kao i u brevijarima.

5. ZAKLJUČAK

Nakon provedene raščlambe lekcija iz *Pjesme nad pjesmama u Pariškom zborniku* iz 1375. godine i usporedbe s istim tekstom u hrvatskoglagoljskim brevijarima (14.–16. st.) možemo ukratko ponoviti:

1. Ista je matica teksta Pj u CPar i u brevijarima prevedena s latinskoga.
2. Tekst prve glave Pj u CPar dio je čitanja na blagdan Rođenja Device Marije, dakle, jednako kao i u sanktoralima hrvatskoglagoljskih brevijara.
3. CPar sadrži najstariji (samo dio 1. glave) datirani zapis prijevoda Pj u hrvatskoglagoljskoj tradiciji koji se na mnogim mjestima bolje podudara s latinskim nego brevijari, vjerojatno s ciljem da slavenski tekst točno odgovara latinskome.
4. Tekst Pj u CPar i brevijarima većinom se razlikuje samo u leksiku. Na određenim mjestima brevijar ima latinizme ili paleoslavizme za koje se u CPar koriste izrazi razumljiviji onima koji nisu znali crkvenoslavenski i latinski (*sasci* CPar – *uberi* Br, *kral'* CPar – *césar'* Br, *celovati* CPar – *lobzati* Br, *skozê to* CPar – *togo radi* Br, *veče* CPar – *pače* Br, *zaponice* CPar – *monista* Br i dr.).
5. Cilj rada bio je proučiti tekst Pj u CPar u usporedbi s tekstom u brevijarima, ali ipak, i na tom manjem uzorku teksta, mogu se uočiti i neke tekstološke i leksičke razlike među samim brevijarima. Te razlike, međutim, ne dopuštaju da se donese sud o tome mogu li se brevijari podijeliti u dvije tekstološke skupine kao što je uobičajeno kod drugih biblijskih tekstova.²⁰ Neke od varijanata ništa ne govore o toj mogućoj

²⁰ Mislimo na podjelu na tzv. sjevernu (krčko-istarsku) i južnu (zadarsko-krbavsku) skupinu brevijara prema tekstu različitih biblijskih knjiga (npr. prema *Knjizi o Esteri* v. BADURINA STIPČEVIĆ 2012: 21–23).

podjeli jer određenu varijantu ima samo jedan kodeks, i to svaki put drugi (*veće – pače* u Pj 1,3: *veće* BrDab *pače* BrVat₆ BrOxf BrBer₁ BrVb₄ BrPm BrHum BrBer₂ BrMet BrMosk BrN₁ BrMav BrVat₁₉ BrVat₁₀ BrN₂ BrRom BrPt BrBar BrBroz; *léki – éko* u Pj 1,9 *léki* BrVat₆ BrBer₁ BrVb₄ BrHum BrBer₂ BrMet BrMosk BrN₁ BrDab FgPm *éko* BrN₂). Katkada je riječ i o više od dvije varijante, primjerice *éko – léki* iz Pj 1,4 (*éko* BrVb₄ BrBer₁ BrMet BrN₂ BrOxf BrHum BrN₁ BrMav BrVat₁₀ BrDab BrN₂ BrRom BrPt BrBer₂ *ék(o)že* BrMosk BrBar *k(a)kože* BrBroz *l(ê)ki* BrPm BrVat₁₉).

Neke bi druge varijante možda mogle ukazati na dvije jasne tekstološke skupine, ali njih nalazimo samo u nekim rukopisima (jednu bi skupinu činili: BrOxf BrMosk BrBar, a drugu: BrVat₆ BrPm). Preostali kodeksi ne pripadaju ni jednoj od te dvije skupine bez ostatka jer se katkad slažu s prvom, a katkad s drugom (*celui me celovom’ – lobži me lobzom’* u Pj 1,1: *celui me celovom’* BrOxf BrMosk BrBar *lobži me lobzom’* BrVat₆ BrBer₁ BrVb₄ BrPm BrHum BrBer₂ BrMet BrN₁ BrMav BrVat₁₉ BrVat₁₀ BrDab BrN₂ BrRom BrPt; *krovъ kedar’ski – obiteli cedara* u Pj 1,4: *krovъ kedar’ski* BrOxf BrBer₁ BrVb₄ BrHum BrBer₂ BrMet BrMosk BrN₁ BrMav BrVat₁₉ BrVat₁₀ BrDab BrN₂ BrRom BrPt BrBar BrBroz *obiteli cedara* BrVat₆ BrPm; *položiše – obrétu* u Pj 1,5: *položiše* BrOxf BrBer₂ BrMosk BrDab BrPt BrBar *obrétu* BrVat₆ BrBer₁ BrVb₄ BrPm BrHum BrMet BrN₁ BrMav BrVat₁₉ BrVat₁₀ BrN₂ FgPm).

Klasičnu podjelu (sjeverna skupina – rukopisi s Krka te iz Istre, npr. BrVb₄; južna – ostali rukopisi, npr. BrVat₆) možda bismo s oprezom mogli vidjeti u varijantama *éko – eže; o – v’, trésni – zuboni* i redu riječi u Pj 1,8 (Pj 1,5: *éko* BrVat₆ BrOxf BrBer₁ BrPm BrHum BrN₁ BrVat₁₉ BrDab BrRom BrBar BrPt *eže* BrVb₄ BrMet BrN₁ BrMav BrVat₁₀ BrN₂ FgPm *počto* BrBer₂ BrMosk, *z(a)č* BrBroz; Pj 1,6: *o polud’ne* BrVat₆ BrOxf BrBer₂ BrMosk BrN₁ BrVat₁₉ BrDab BrPt BrBar BrBroz *v’ polud’ne* BrBer₁ BrVb₄ BrHum BrMet BrMav BrN₂ FgPm; Pj 1,10: *trésni* BrVat₆ BrBer₁ BrHum BrBer₂ BrMosk BrDab *zuboni* BrVb₄ BrMet BrN₁ BrN₂ FgPm; Pj 1,8: *na kolesnicah’ paraunovih’ pripodobih’ te priêt(e)lice moê* BrVb₄ BrHum BrN₁ BrMav BrN₂ FgPm *pripodobih’ te priêteln(i)ce moê na kolesnicahъ paraonovihъ* BrVat₆ BrBer₁ BrBer₂ BrMosk BrDab), ali i tu izgleda da su pojedinačne varijante ulazile u različite rukopise neovisno o tome kojoj tekstološkoj skupini prema varijantama drugih tekstova pripadaju. Dobro se to vidi na varijanti *ko-*

že – *podas' ve* (lat. *pelles*) u Pj 1,4 (*kože* BrVat₆ BrBer₁ *kože podas' ve* BrPm (in margine: *podas' ve*) BrOxf BrHum BrMet BrN₁ BrMav BrVat₁₀ BrDab BrN₂ BrRom BrPt BrVat₁₉ *podas' ve* BrVb₄ (nečitko ispred riječi) BrBer₂ BrMosk BrBar BrBroz). U ostalim je brevijarima samo *podas' ve*.

Navedene su primjedbe tek orijentacijske jer bi za njihovu potvrdu trebalo provesti analizu cijeloga potvrđenoga teksta, što nije bio cilj ovoga članka.

Ovdje izneseni zaključci potvrđuju posebno mjesto *Pariškoga zbornika* u hrvatskologoljskoj tradiciji, što se odnosi na jezik i druge varijante u odnosu na tekst poznat iz brevijarskih hrvatskologoljskih knjiga. Istovremeno je međutim potvrđena povezanost tekstova CPar s tekstovima u hrvatskologoljskom brevijaru, tj. da je riječ o istom prijevodu. Istraživanje je potvrdilo i potrebu detaljnijega proučavanja tekstologije prijevoda *Pjesme nad pjesmama* u hrvatskologoljskim brevijarima i misalima.

IZVORI

- BrBar – *Baromićev brevijar* (tiskan), 1493., Venecija.
- BrBer₁ – *I. ljubljanski (beramski) brevijar*, kraj 14. st., Ljubljana, Narodna in univerzitetna knjižnica, sign. Ms 161. Izdanje: MIHALJEVIĆ 2022. URL: https://www.dlib.si/listalnik/URN_NBN_SI_IMG-RYDYCFUG/2/index.html (11. 6. 2025).
- BrBer₂ – *II. ljubljanski (beramski) brevijar*, 15. st., Ljubljana, Narodna in univerzitetna knjižnica, sign. Ms 163. Izdanje: MIHALJEVIĆ 2018. URL: https://www.dlib.si/listalnik/URN_NBN_SI_IMG-NKDP1PHB/526/index.html (11. 6. 2025).
- BrBroz – *Brozićev brevijar* (tiskan), 1561., Venecija.
- BrDab – *Dabarski brevijar*, 1486., Zagreb, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, sign. III c 21.
- BrHum – *Humski brevijar*, 15. st., Zagreb, Nacionalna i sveučilišna knjižnica, sign. R4067.
- BrMav – *Brevijar popa Mavra*, 1460., Zagreb, Nacionalna i sveučilišna knjižnica, sign. R 7822.
- BrMet – *Brevijar Metropolitanske knjižnice*, 1442., Zagreb, Metropolitanska knjižnica, sign. MR₁₆₁.
- BrMosk – *Moskovski brevijar*, 1442. – 1443., Moskva, Rossijskaja gosudarstvennaja biblioteka, Rumjancevskij muzej, sign. F.270, 51/1481.
- BrN₁ – *I. novljanski brevijar*, 1495., Novi Vinodolski, Župni ured.
- BrN₂ – *II. novljanski brevijar*, 1459., Novi Vinodolski, Župni ured. Izdanje: PANTELIĆ; NAZOR 1977.
- BrOxf – *Oksfordski brevijar-misal*, druga polovica 14. st., Oxford, Bodleian Library, sign. Ms. Canon lit. 172.

- BrPm – *Pašmanski brevijar*, druga polovica 14. st. i 15. st., Zagreb, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, sign. III b 10.
- BrPt – *Prvotisak brevijara*. 1491. Izdanje: BAKMAZ; NAZOR; TANDARIĆ 1991.
- BrRom – *Rimski brevijar*, 15. st., Rim, Biblioteca Apostolica Vaticana, sign. Cap. S. Pietro. D215. URL: https://digi.vatlib.it/view/MSS_Arch.Cap.S.Pietro.D.215 (11. 6. 2025).
- BrVat₆ – *VI. vatikanski brevijar*, sredina 14. st., Biblioteca Apostolica Vaticana, sign. Borg illir. 6.
- BrVat₁₀ – *Vatikanski brevijar Illirico 10*, 1485., Biblioteca Apostolica Vaticana, sign. Borg illir. 10.
- BrVat₁₉ – *Vatikanski brevijar Vat. Slav. 19*, 1465., Biblioteca Apostolica Vaticana, sign. Vat. Slav. 19. URL: https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.slav.19 (11. 6. 2025).
- BrVb₄ – *IV. vrbnički brevijar*, 14. st., Vrbnik, Župni ured.
- BrVinod – *Vinodolski (Kukuljevičev) brevijar*, 1485., Zagreb, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, sign. I d 34.
- FgPm – *Pašmanski fragment brevijara*, 15. st., Zadar, Arhiv Zadarske nadbiskupije. Izdanje: MIHALJEVIĆ 1994–1996.
- CPar – *Pariški zbornik*, 1375., Pariz, Bibliothèque Nationale, sign. Slave 73. URL: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b52511552v.r> (11. 6. 2025).

LITERATURA

- ALEKSEJEV 2002. = АЛЕКСЕЕВ, А. А. 2002. *Песнь песней в древней славяно-русской письменности*. С.-Петербург: РАН. [ALEKSEJEV, A. A. 2002. *Pesn' pesnej v drevnej slavjano-russkoj pis'mennosti*, S.-Peterburg: RAN.]
- BADURINA STIPČEVIĆ, V. 2003. Toponim Kalvarija u hrvatskim biblijskim prijevodi-ma. J. Čikeš (ur.). *Zbornik radova 3. Međunarodnog znanstvenog simpozija, s temom: Križni putevi, Kalvarije i Velikotjedne procesije kod Hrvata, Vrbnik-Krk, 25.–28. 4. 2002. Muka kao nepresušno nadahnuće kulture*. Zagreb: Udruga Pasioniska baština, 185–196.
- BADURINA STIPČEVIĆ, V. 2004. Muka Kristova po Marku u hrvatskoglagoljskom Pariškom zborniku *Slave 73. Filologija 42*: 1–21.
- BADURINA STIPČEVIĆ, V. 2012. *Hrvatskoglagoljska knjiga o Esteri*. Zagreb: Matica hrvatska.
- BADURINA STIPČEVIĆ, V. 2014. Muka Kristova po Marku u hrvatskoglagoljskom Pariškom zborniku *Slave 73*. A. Zaradija Kiš; M. Žagar (ur.). *Glagoljaška Muka Kristova. Odabrane kulturološko-filološke studije*. Zagreb – Pazin: Hrvatska sveučilišna naklada – Institut za etnologiju i folkloristiku – Državni arhiv u Pazinu, 139–171.
- BAKMAZ, I. 2010. Biblijska čitanja u hrvatskoglagoljskim misalima. *Slovo 60*: 73–100.
- BAKMAZ, I.; A. NAZOR; J. TANDARIĆ (ur.). 1991. *Brevijar po zakonu rimskoga dvora [1491]*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
- ČUNČIĆ, M. 2010. Prilog rekonstrukciji hrvatske glagoljske Biblije. *Slovo 60*: 167–197.

- DIMITROVA, M. 2017. The Earliest Slavonic Translation of the Song of Songs from Greek: A Possible Influence from the Vulgate? *Scripta e-scripta* 16–17: 59–72.
- DIMITROVA 2019 = ДИМИТРОВА, М. 2019. Песен на Песните в средновековни славянски кирилски рѣкописи: преводни съответствия на грѣкия текст в Септуагинта. *Онѣл. Електронно списание* 11/16: 302–353. [DIMITROVA, M. 2019. Pesen na Pesnite v srednovekovni slavjanski kirilski r'kopisi: prevodni s'otvetstvija na gr'ckija tekst v Septuaginta. *Ong'l. Elektronno spisanie: 11/16: 302–353.*]
- НАММ, J. 1957. Starohrvatski prijevod »Pjesme nad pjesmama«. *Slovo* 6–8: 195–230.
- KOVAČIĆ, S. 2025. *Glagoljaštvo na području stare Splitske metropolije*. Split: Staroslavenski institut – Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu – Centar »Don Frane Bulić« pri Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Splitu.
- KYAS, V. 1997. *Česká bible v dějinách národního písemnictví*. Praha – Řím: Vyšehrad – Křesťanská akademie.
- LADIĆ, Z. 2018. Rekluze u hrvatskom srednjovjekovlju. Sažetak javnoga predavanja. *Dan otvorenih vrata Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* (Zagreb, 6. studenoga 2018.). URL: <https://www.croris.hr/crosbi/publikacija/prilog-skup/669126> (8. 6. 2023.).
- LAWRENCE, H. 2001. *Dějiny středověkého mnišství*. Praha: Vyšehrad.
- LONZA, N. 2021. *Ana, Pavo i Grlica. Rekluze i pustinjaci u pobožnom krajoliku srednjovjekovnog Dubrovnika*. Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Zavod za povijesne znanosti Dubrovnik.
- MICHALCOVÁ, A. 2021. *Jazykový rozbor českých překladů Písňe písní před Bibli kralickou*. Bakalářská práce. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze.
- MIHALJEVIĆ, M. 1994–1996. Novootkriveni Pašmanski fragment brevijara. *Slovo* 44–46: 99–170.
- MIHALJEVIĆ, M. (ur.) 2018. *Drugi beramski brevijar. I. dio*. Zagreb: Staroslavenski institut.
- MIHALJEVIĆ, M. (ur.) 2022. *Prvi beramski brevijar*. Zagreb: Staroslavenski institut.
- MULC, I. 1971. Novootkriveni hrvatski glagoljski spomenici. *Slovo* 21: 388–397.
- NAZOR, A. (prir.) 2012. *Pjesma nad pjesmama : iz glagoljskoga Ljubljanskoga (Beramskog) brevijara*. Zagreb: Erasmus naklada.
- PANTELIĆ, M. 1980. Senjski Lobkowicov glagoljski kodeks iz 1359. – prototip srednjovjekovnih »Liber horarum« za laike. *Senjski zbornik* 8: 355–367.
- PANTELIĆ, M.; A. NAZOR (ur.) 1977. *II. novljanski brevijar. Hrvatskoglagoljski rukopis iz 1495*. Zagreb: Staroslavenski institut – Turistkomerc.
- RCJHR 2000 = *Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije. I. svezak (A–vrědb)*. Zagreb: Staroslavenski institut.
- REISER, V. (prir.) 2009. *Pjesma nad pjesmama u glagoljskom Humskom brevijaru*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- SJS = *Slovník jazyka staroslověnského I. –IV.* 1966.–1997. Praha: Academia – Euroslavica.
- ŠIMIĆ, M. 2003. O prijehu psaltira iz Pariškog zbornika *Slave 73*. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 29: 275–292.
- ŠIMIĆ, M. 2018. O jeziku Pariškoga zbornika *Code Slave 73* (na tekstu psaltira i kantika). *Fluminensia* 30: 153–185.

TADIN, M. 1954. Recueil glagolitique croate de 1375. *Revue des Études Slaves* 31 (1–4): 21–32.

VAJS, J. 1910. *Nejstarší breviář chrvatsko-hlaholský* (Prvý breviář vrbnický). Praha: Nákladem Král. české společnosti nauk.

TEKST PJ 1,1–11 U CPar S KRITIČKIM APARATOM

Ovdje donosimo tekst Pj 1,1–11 iz CPar (f. 178v–179v) kao osnovni, s varijantama iz hrvatskoglagoljskih brevijara. Varijantni tekstovi nalaze se na navedenim folijama u brevijarima koje citiramo u ovom redosljedu: Vat₆ (165c–166a) Oxf (339c–d) Ber₁ (120a–b) Vb₄ (41b–42a) Pm (259b–c) Hum (126a–c) Ber₂ (129c–130a) Met (401c–402a) Mosk (198d–199a) N₁ (410b–c) Mav (281c–d) Vat₁₉ (344c–d) Vat₁₀ (370b–c) Dab (288a–c) N₂ (478d–479b) Rom (378a–b) Pt (316c–d) Bar (404b–d) Broz (404b–d) FgPm (1a: tekst od Pj 1,5).²¹ Zbog jednostavnije usporedbe ispod svakoga stiha dodajemo latinski tekst prema Vulgati. Kurzivom su označene rubrike, direktno u tekst označavamo dvostrukom kosom crtom (/ /) mjesta, gdje se u pojedinačnim rukopisima nalaze rezponzoriji /R1,2/ i gdje tekst završava /R3/. Tekst svih versa i rezponzorija navodimo posebno iza teksta Pj.

1,1 Celui²² me celovom²³ ust' tvoih' · zane bol'š'i²⁴ sutb sas'ki²⁵ tvoi²⁶ vina²⁷
Osculetur me osculo oris sui; quia meliora sunt ubera tua vino

²¹ Zbog praktičnosti ovdje i u kritičkom aparatu iz kratica izostavljamo Br jer su svi spomenici u kritičkom aparatu brevijari.

²² Celui | lob'ži Vat₆ Ber₁ Vb₄ Pm Hum Ber₂ Met N₁ Mav Vat₁₉ Vat₁₀ Dab N₂ Rom Pt

²³ celovom' | lobzamy Vat₆ lobzomy Ber₁ Vb₄ Pm Hum Ber₂ Met N₁ Mav Vat₁₉ Vat₁₀ Dab N₂ Rom Pt

²⁴ zane bol'ši | êko luč'ša Vat₆ Oxf Vb₄ Pm Hum Ber₂ Met Mosk N₁ Mav Vat₁₉ Vat₁₀ Dab N₂ Rom Pt Bar Broz êko luča Ber₁

²⁵ sas'ki | satb med'veniħ i uberi Vat₆ Ber₁ Pm Hum Ber₂ Mosk N₁ Vat₁₉ Vat₁₀ satb med'v(e)niħ uberi Oxf Vb₄ Mav Dab Rom Pt Bar Broz satb medvaniħ i uberi Met satb medveniħ i uberi N₂

²⁶ tvoi | tvoe luč'se Vat₆ ustb tv(oi)h' l(u)č'ši Oxf *add.* luč'ši Vb₄ Ber₁ Hum Ber₂ Met Mosk N₁ Mav Vat₁₉ Vat₁₀ Dab N₂ Rom Pt Bar Broz tvoe lučši Pm

²⁷ vina | *add.* i Vat₆ Vb₄ Ber₁ Pm Hum Met Mosk N₁ Mav Vat₁₉ Vat₁₀ N₂

1.2 bl(a)gouhaniê²⁸ pomasti naibol'ših²⁹ : Olêi izlit'³⁰ ime tvoe³¹ · skozê to³²
d(ê)voičice v'zlûbiše³³ te vel'mi³⁴ · /R1 – Pm Vat₁₀ Rom/

fragrantia unguentis optimis. Oleum effusum nomen tuum; ideo adolescentulae dilexerunt te.

1.3 Vlêci me za toboû³⁵ · tečemo v_B voni masti tvoih' · /R1 – Oxf/ V_Bvede
me kral'³⁶ v' pivn(179r)ice svoe · V'zraduimo se i v'zveselimo se³⁷ o tebi³⁸ ·
/R1 – Vat₁₉ Pt Bar Broz/ pameti³⁹ sasakъ⁴⁰ tvoih' veče⁴¹ vina · /R1 – Mav/ Pr(a)v(ъ)-
dni⁴² lûbet' te⁴³ · /R1 – CPar; R2 – Vat₁₀ Rom/

²⁸ bl(a)gouhaniê | *add.* tvoê Vat₆ Ber₁ Vb₄ Hum Ber₂ N₁ Mav Vat₁₉ Dab N₂ Rom Pt Bar Broz bl(a)-
godiê tvoê Oxf

²⁹ pomasti naibol'ših' | luč'sa masti Vat₆ Oxf Ber₁ Vb₄ Pm Ber₂ Met Mosk N₁ Mav Vat₁₉ Vat₁₀ Dab
N₂ Rom Pt Bar Broz un'sa masti Hum

³⁰ izlit' | izlito est' Vat₆ Mosk Hum Rom *add.* e(stъ) Oxf Ber₁ Vb₄ Pm Ber₂ Met N₁ Mav Vat₁₉ Vat₁₀
Dab N₂ Pt Bar Broz

³¹ tvoe | tvoi Met

³² skozê to | togo radi Vat₆ Oxf Ber₁ Vb₄ Pm Hum Ber₂ Met Mosk N₁ Mav Vat₁₀ Dab N₂ Rom Pt
Bar Broz

³³ d(ê)voičice v'zlûbiše | d(ê)vi izvoliše Vat₆ Oxf Ber₁ Vb₄ Pm Hum Ber₂ Met Mosk N₁ Mav Vat₁₀
Dab N₂ Rom Pt Bar Broz

³⁴ vel'mi | *add.* i Ber₁ Mav skozê to d(ê)voičice v'zlûbiše te vel'mi | *om.* Vat₁₉

³⁵ za toboû | po t(e)bê i Vat₆ Ber₁ Hum Dab Rom Bar Broz po tebê Vb₄ Pm Ber₂ Mosk Mav Vat₁₉
Vat₁₀ N₂ po t(e)bi Oxf Met N₁ po tebi i Pt

³⁶ kral' | c(êsa)ъ Vat₆ Oxf Ber₁ Vb₄ Pm Hum Ber₂ Met Mosk N₁ Mav Vat₁₉ Vat₁₀ Dab N₂ Rom Pt
Bar Broz

³⁷ V'zraduimo se i v'zveselimo se | vzraduem se i v'zveselim se Vat₆ Oxf Ber₁ Hum Ber₂ Mosk
Dab Rom vzraduim' se i v'zveselim' se Vb₄ Pm N₁ Mav Vat₁₉ Vat₁₀ N₂ Pt Bar Broz

³⁸ tebi | t(e)bê Vat₆ Oxf Ber₁ Vb₄ Pm Hum Mav Dab N₂ Rom Bar Broz o tebi | ot' t(e)bê Ber₂ o
tebê Mosk N₁ Vat₁₀

³⁹ pameti | pametivi Mav Vat₁₀ pamet' Vat₁₉ pametiviъ N₁

⁴⁰ sasakъ | uberi Vat₆ Oxf Ber₁ Pm Hum Ber₂ Mosk Mav Vat₁₀ Dab Rom Pt Bar Broz uber' Vb₄
Met N₁ Vat₁₉ N₂

⁴¹ veče | pače Vat₆ Oxf Ber₁ Vb₄ Pm Hum Ber₂ Met Mosk N₁ Mav Vat₁₉ Vat₁₀ N₂ Rom Pt Bar Broz

⁴² pr(a)v(ъ)dni | *add.* ubo pače mnogo Vat₆ Oxf Ber₁ Vb₄ Hum Met Mav Vat₁₀ Rom Pt Bar Broz
add. ubo mnogo pače Pm *add.* ubo vêče Ber₂ *add.* Ubo veče m'nogo Mosk Vat₁₉ *add.* pače
mnogo veče (veče *in margine*) Dab *add.* ubo pače N₂, *add.* ubo pače mnogo N₁

⁴³ te | me *gl(a)sъ san(b)m(b)nce* Vat₆ Pm Dab Rom te *gl(a)sъ sanam'nice* Ber₁ Hum Met Mav
Vat₁₉ N₂ te *glasъ ... (nečitljivo)* Vb₄ se m'nogo *gl(a)sъ sanamnice* Ber₂ se *gl(a)sъ sanam'nice*
Mosk ee *gl(a)sъ sanam'nice* N₁

Trahe me, post te curremus in odorem unguentorum tuorum. Introduxit me rex in cellaria sua; exsultabimus et laetabimur in te, memores uberum tuorum super vinum. Recti diligunt te.

1,4 Čr'na esъm' na⁴⁴ obrazita⁴⁵ h'či⁴⁶ er(u)s(oli)mska⁴⁷ · lēki⁴⁸ krovi primra-ka⁴⁹ · I kako podaš'va salomuna⁵⁰ · /R1 – Vat₆ Ber₁ Vb₄ Hum Ber₂ Met Mosk N₁ Dab N₂ FgPm, R2 – Oxf Pm/

Nigra sum, sed formosa, filiae Jerusalem, sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis.

1,5 Netiite⁵¹ me⁵² smotriti da⁵³ čr'na esъm' · zane⁵⁴ raz'obrazi⁵⁵ me sln'ce · S(i)n(o)ve matere moee r'vaše se⁵⁶ protivu mnê · /R2 – Vat₁₉, R3 – Rom/ položiše

⁴⁴ na | om. Mav

⁴⁵ obrazita | krasna obrazomъ Vat₆ Ber₁ Vb₄ Pm Hum Ber₂ Met Mosk N₁ Mav Vat₁₉ Vat₁₀ Dab N₂ Rom Bar Broz kras'na Oxf Pt

⁴⁶ h'či | deči Vat₆ Oxf Pm Ber₂ Met N₁ Vat₁₉ Vat₁₀ N₂ Rom, dêči Ber₁ Vb₄ Mosk Hum Dab Pt Bar Broz

⁴⁷ h'či er(u)s(oli)mska | om. Mav

⁴⁸ lēki | êko Vat₁₉ kako Broz

⁴⁹ krovi primraka | obiteli cedara Vat₆ obitēli cedara Pm k'rovъ kedarski Oxf Ber₁ Vb₄ Hum Ber₂ Met Mosk Mav Vat₁₉ Vat₁₀ Dab N₂ Rom Pt Bar Broz krovi kedar'ski N₁

⁵⁰ kako podaš'va solomuna | kože Vat₆ êko kože solomune Ber₁ êko podaš'va (*rasura*) solom... Vb₄ l(ê)ki kože salomuna Pm (*in margine*: podaš've) êk(o) kože podaš've/podaš'vi Met N₂/solomune/salomune Pt / Oxf Hum Met N₁ Mav Vat₁₀ Dab N₂ Rom Pt êko podaš've solomune Ber₂ lēki kože podaš've solomune Vat₁₉ êk(o)že podaš've solomune Mosk Bar k(a)kože podašve solomune Broz

⁵¹ Netiite | ne mozite Vat₆ Oxf Ber₁ Pm Hum Met N₁ Vat₁₉ Vat₁₀ Dab N₂ Rom Pt Bar Broz ne mozēte Ber₁ Ber₂ Mosk Mav FgPm

⁵² me | om. Vat₆ Oxf Ber₁ Vb₄ Pm Hum Ber₂ Met Mosk N₁ Mav Vat₁₉ Vat₁₀ Dab N₂ Rom Pt Bar Broz FgPm

⁵³ da | êko Vat₆ Oxf Ber₁ Pm Hum N₁ Vat₁₉ Dab Rom Bar Pt eže Vb₄ Met N₁ Mav Vat₁₀ N₂ FgPm počto Ber₂ Mosk z(a)č Broz

⁵⁴ zane | êko Vat₆ Oxf Ber₁ Vb₄ Hum Ber₂ Met Mosk N₁ Mav Vat₁₉ Vat₁₀ Dab N₂ Rom Pt Bar FgPm om. Pm z(a)čъ Broz

⁵⁵ raz'obrazi | raz'obo (!) Pm

⁵⁶ r'vaše se | braše se Vat₆ Oxf Ber₁ VB4 Pm Ber₂ Met Mosk N₁ Mav Vat₁₉ Vat₁₀ Dab N₂ Rom Pt Bar Broz FgPm braš se Hum

me straža⁵⁷ вѣ vinogradê · vinograda moego ne shranih⁵⁸ · A ti g(ospod)i⁵⁹ · /R2 – CPar Pt Bar Broz/

Nolite me considerare quod fusca sim, quia decoloravit me sol. Filii matris meae pugnaverunt contra me; posuerunt me custodem in vineis : vineam meam non custodivi.

1,6 Vzvêsti⁶⁰ mnê⁶¹ koga⁶² lûbitъ d(u)ša moê · /R2 – Mav; R3 – Pm Vat₁₀/ g'dê⁶³ paseši /179v/ g'dê⁶⁴ počivaeši o⁶⁵ polu d'ne⁶⁶ · da⁶⁷ ne⁶⁸ bluditi včnu za stadi⁶⁹ družab' tvoih' /R3 – Oxf/

Indica mihi, quem diligit anima mea, ubi pascas, ubi cubes in meridie, ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum.

⁵⁷ položiše me straža | ob'rêtu me stražu strgući Vat₆ pol(o)žiše me s'tražu Oxf Dab Pt Bar obrêtu me straže Ber₁ FgPm obrêtu me stražъ Vb₄ Hum Met N₁ Mav N₂ obrêto (!) me stražu Pm položiš(e) me v' stražu Ber₂ Mosk i obrêtu me straže Vat₁₉ i obrêtu me str(a)žъ Vat₁₀

⁵⁸ shranih' | hranihъ Vat₆ Vb₄ Dab, s'krihъ Mosk

⁵⁹ A ti g(ospod)i | m(i)l(o)stъ h(rist)a Vat₆ gl(a)sъ h(rist)a Ber₁ Vb₄ Pm Hum Met Mav Vat₁₀ FgPm, om. Ber₂ Bar, gl(a)sъ h(rist)a Vat₁₉ Dab N₂, gl(a)sъ Mosk, g(ospod)a gl(a)sъ N₁

⁶⁰ Vzvêsti | vkaži Vat₆ Oxf Ber₁ Vb₄ Pm Hum Ber₂ Met Mosk N₁ Mav Vat₁₉ Vat₁₀ N₂ Pt Bar Broz FgPm, s'kaži Dab

⁶¹ mnê | mi Oxf Broz

⁶² koga | kogo Vat₆ Ber₁ Vb₄ Pm Hum Ber₂ Met N₁ Vat₁₉ Vat₁₀ Dab N₂ FgPm če Oxf Pt Bar Broz

⁶³ g'dê | kadê Vat₆ Oxf Ber₁ Hum Mosk N₁ Mav Dab N₂ Pt Bar Broz FgPm kьdê Vb₄ kade Ber₂ kadi Met k(ь)dê Vat₁₉

⁶⁴ g'dê | kadê Vat₆ Oxf Ber₁ Hum Mosk N₁ Mav Dab N₂ Pt Bar Broz FgPm kьdê Vb₄ kade Ber₂ kadi Met k(ь)dê Vat₁₉

⁶⁵ o | v' Ber₁ Vb₄ Hum Met Mav N₂ FgPm

⁶⁶ o polud'ne | om. N₁

⁶⁷ da | a Vb₄ Met N₁ Mav FgPm

⁶⁸ ne | om. Mosk

⁶⁹ za stadi | po stadê Vat₆ Mosk po s'tadêhъ Oxf Ber₂ Dab Pt Bar Broz po sdadomъ (!) Ber₁ po stadomъ Vb₄ Hum Met N₁ Mav Vat₁₉ N₂ FgPm

1,7 Ako ne⁷⁰ znaeši tebe o⁷¹ krasna⁷² meû⁷³ ženami. izidi i hodi⁷⁴ za stopami⁷⁵ stad' tvoih⁷⁶ · i pasi kozli tvoe pri krovih⁷⁷ pastirskih' · /R2 – Vat₆ Ber₁ Vb₄ Hum Ber₂ Mosk N₁ Dab N₂ FgPm; R3 – Met Vat₁₉ Pt Bar Broz/

Si ignoras te, o pulcherrima inter mulieres, egredere, et abi post vestigia gregum, et pasce haedos tuos juxta tabernacula pastorum.

1,8 Jiždeniû⁷⁸ moemu⁷⁹ na kolesnicah' paraunovih⁸⁰ pripodobih' te priêt(e)-lice⁸¹ moê⁸² · /R3 – Mav/

Equitatu meo in curribus Pharaonis assimilavi te, amica mea.

1,9 Krasni⁸³ esta êgodi⁸⁴ t̃vvoi kako g'rličî⁸⁵ · grlo tvoe⁸⁶ k(a)ko⁸⁷ zaponice⁸⁸ · Gl(a)s̃b priêt(e)l̃b⁸⁹ ·

Pulchrae sunt genae tuae sicut turturis; collum tuum sicut monilia.

⁷⁰ Ako ne | aće Vat₆ Vat₁₉ aće ne Vb₄ Hum Ber₂ Met Mosk N₁ Mav Dab N₂ Pt Bar FgPm

⁷¹ o | ti Vat₆ Ber₁ Vb₄ Hum Ber₂ Met Mosk N₁ Mav Vat₁₉ Dab N₂ Pt Bar Broz FgPm

⁷² krasna | add. esi Vat₆ Ber₁ Hum Ber₂ Mosk N₁ Vat₁₉ Dab Pt Bar

⁷³ meû | meždû Ber₁ Vb₄ Hum Vat₁₉

⁷⁴ hodi | gredi Vat₆ Ber₁ Vb₄ Hum Met Mosk Mav Vat₁₉ Dab N₂ Pt Bar Broz FgPm gradi (!) Ber₂ grêdi N₁

⁷⁵ za stopami | po stadom̃ Vat₆ Ber₁ Vb₄ Hum Met Mosk N₁ Mav Vat₁₉ Dab N₂ Pt Bar Broz FgPm pod̃ stadom̃ Ber₂

⁷⁶ tvoih' | om. Ber₁ Vb₄ Hum Met N₁ Mav N₂ FgPm

⁷⁷ krovih' | obitelêh̃ stanoṽ Vat₆ Vb₄ N₁ Mav N₂ FgPm obiteli stanoṽ Ber₁ Hum Ber₂ Mosk obitelih̃ stanoṽ Met Bar Broz obit(e)lê stanoṽ Vat₁₉ obitelêh̃ stadoṽ Dab obitelih̃ stad̃ Pt

⁷⁸ Jiždeniû | Êždeniû Vat₆ Ber₁ Vb₄ Hum Ber₂ Met Mosk N₁ Dab N₂ FgPm êdeniû Mav

⁷⁹ moemu | tvoemu N₁

⁸⁰ na kolesnicah' paraunovih' | om. Hum Mosk, na kolesnicah̃ paraonovêh̃ FgPm

⁸¹ priêt(e)lice | priêtelnice Vb₄ Hum Met Mav N₂ FgPm

⁸² na kolesnicah' paraunovih' pripodobih' te priêt(e)lice moê | pripodobih' te priêteln(i)ce moê na kolesnicah̃ paraonovih̃ Vat₆ Ber₂ Mosk Dab pripodobih te priêtelnice moê Ber₁ moê | om. N₂

⁸³ Krasni | krasnê Vat₆ Vb₄ Ber₂ Dab N₂ FgPm, krasnêiši Ber₁ Hum krasnê N₁

⁸⁴ êgodi | êgodê FgPm

⁸⁵ kako g'rličî | lêki grličîci Vat₆ N₁ vina Ber₁ Hum lêki gr'ličî Vb₄ Dab FgPm êko gr'ličî Ber₂ Mosk N₂ lekî grličî Met

⁸⁶ grlo tvoe | šîê t'voê Vat₆ Ber₁ Vb₄ Hum Ber₂ Met Mosk N₁ Dab N₂ FgPm

⁸⁷ k(a)ko | lêki Vat₆ Ber₁ Vb₄ Hum Ber₂ Met Mosk N₁ Dab FgPm êk(o) N₂

⁸⁸ zaponice | monista Vat₆ Ber₁ Vb₄ Hum Ber₂ Met Mosk N₁ Dab N₂ monêsta FgPm

⁸⁹ gl(a)s̃b priêt(e)l̃b | om. Vat₆ Ber₁ Vb₄ Hum Ber₂ Met Mosk N₁ Dab N₂

1,10 Priličnice⁹⁰ zlate⁹¹ s'tvorimo tebi⁹² · učrvlene⁹³ srebr'ne⁹⁴ · Gl(a)sъ cr(ь)kve⁹⁵ ·

Murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento.

1,11 Gda⁹⁶ bēše kral'⁹⁷ na loži svoem' · mast' moē⁹⁸ da vonû slasti⁹⁹ · A ti g(ospod)i¹⁰⁰;

Dum esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum.

Responzoriji i liturgijski versi

1. Responzorij i vers (CPar 179r/3–7):

Rēš(ponъ) · D(ь)n(ь)so roena¹⁰¹ e(stъ) b(la)ž(e)na d(ê)va m(a)riê¹⁰² ot roda¹⁰³ d(avi)d(o)va · Po koi sp(a)senie v(ê)ka vêruûcim'¹⁰⁴ êvi se¹⁰⁵. ke¹⁰⁶ život' sl(a)-

⁹⁰ Priličnice | trēsni Vat₆ Ber₁ Hum tresni Ber₂ Mosk zuboni že Vb₄ Met N₁ trēs'nê Dab zoboni že N₂ FgPm

⁹¹ zlate | zlati Ber₁ Vb₄ Hum Ber₂ Met Mosk N₁ N₂ FgPm zlatê Dab

⁹² s'tvorimo tebi | stvorimъ t(e)bê Vat₆ Vb₄ Hum Ber₂ Mosk N₁ Dab N₂ FgPm stvorimъ tebi Met

⁹³ učrvlene | izmačtanê Vat₆ Dab izmač'tani Ber₁ Hum Ber₂ Mosk N₁ N₂ izmъč'tani Vb₄ Met FgPm

⁹⁴ srebr'ne | srebr'ni Ber₁ Vb₄ Hum Ber₂ Met Mosk N₂ FgPm

⁹⁵ Gl(a)sъ cr(ь)kve | om. Vat₆ Ber₁ Vb₄ Hum Ber₂ Met Mosk N₁ Dab N₂ FgPm

⁹⁶ Gda | egda Vat₆ Vb₄ Hum Ber₂ Met Mosk N₁ Dab N₂ FgPm kada Ber₁

⁹⁷ kral' | c(êsa)rъ Vat₆ Ber₁ Vb₄ Hum Ber₂ Met Mosk N₁ Dab N₂

⁹⁸ moē | add. mnoga cên'na Vat₆ Ber₁ Vb₄ Hum Ber₂ Met Dab add. mnogo cên'na N₂ Mosk N₁ FgPm

⁹⁹ slasti | bl(a)gouhaniê Vat₆ Ber₁ Vb₄ Hum Ber₂ Met Mosk Dab N₂ FgPm blaguhani N₁

¹⁰⁰ A ti g(ospod)i | om. Vat₆ Ber₁ Vb₄ Ber₂ Met Mosk N₁ Dab N₂ FgPm

¹⁰¹ roena | roždena Oxf Ber₁ Vb₄ Vat₁₉ N₂ Rom Pt

¹⁰² d(ê)va m(a)riê | m(a)riê d(ê)va Vat₆ Pm Met N₂ FgPm

¹⁰³ roda | ičediê Vat₆ Vb₄ Pm Met N₁ Mav Vat₁₉ Vat₁₀ N₂ sêmene Ber₁ Hum kolênê Ber₂ Mosk Dab kolene Oxf Rom Pt Bar Broz čediê FgPm

¹⁰⁴ Po koi sp(a)senie v(ê)ka vêruûcim' | pro nûže sp(a)s(e)nie m(i)ra v(ê)r(ь)n(i)mъ Vat₆ Vb₄ eûže sp(a)s(e)nie vêrnimъ Ber₁ Hum Mav pro nûže sp(a)s(e)nie v(ê)rnimъ Pm N₁ Vat₁₉ Vat₁₀ FgPm pro nûže sp(a)senie Met eûže sp(a)s(e)nie miru vêr'nimъ Ber₂ Bar Broz eûže s'p(a)-s(e)nie miru v(ê)ruûcimъ Oxf Dab Rom Pt pro nûže sp(a)s(e)nie vêruûcimъ N₂ ũže sp(a)s(e)-nie mira vêr'nimъ Mosk

¹⁰⁵ êvi se | om. Met

¹⁰⁶ ke | eče Vat₆ Oxf Ber₁ Vb₄ Pm Hum Ber₂ Met Mosk N₁ Mav Vat₁₉ Vat₁₀ Dab N₂ Rom Pt Broz FgPm eže Bar

vni s(ve)tlost'¹⁰⁷ da¹⁰⁸ vĕku · V(e)rs'¹⁰⁹ · Roistvo b(la)ž(e)nie d(ĕ)vi¹¹⁰ m(a)rie¹¹¹
· s radost'û¹¹² častimo¹¹³ po koi¹¹⁴ ·

2. Responzorij i vers (CPar 179r/16–19):

Rěš(ponb) · Bl(a)ž(e)nie¹¹⁵ d(ĕ)vi¹¹⁶ m(a)rie roistvo¹¹⁷ bogolŭbno¹¹⁸ časti-

¹⁰⁷ s(ve)tlost' | s(ve)t' Oxf Ber₁ Vb₄ Pm Hum Ber₂ Met Mosk N₁ Mav Vat₁₉ Dab N₂ Rom Bar Pt
Broz FgPm sl(a)vni s(ve)tlost' | presl(a)vni vs(ĕ)mb Vat₁₀

¹⁰⁸ da | daet' Mosk

¹⁰⁹ V(e)rs' | b(e)r(a)š(b) Vat₆ Oxf Ber₁ Vb₄ Hum Met Mav Vat₁₉ Dab N₂

¹¹⁰ d(ĕ)vi | om. N₂

¹¹¹ d(ĕ)vi m(a)rie | m(a)rie d(ĕ)vi Oxf Mosk Vat₁₀ Rom Bar Broz

¹¹² Roistvo b(la)ž(e)nie d(ĕ)vi m(a)rie. s radost'û | b(la)ž(e)nĕiše d(ĕ)vi m(a)rie roždstvo častnĕ
Vat₆ Pm rožd'stvo b(la)ž(e)nie marie d(ĕ)vi častim'. eeže Ber₁ rožd'stvo b(la)ž(e)nie m(a)rie
d(ĕ)vi čbstnĕ Vb₄ Mav rojstvo b(la)ž(e)nie m(a)rie d(ĕ)vi Hum roistvo b(la)ž(e)nie m(a)rie
d(ĕ)vi s radostiŭ Ber₂ rois'tvo b(la)ž(e)nie m(a)rie d(ĕ)vi s' krasotoŭ Dab roždstvo b(la)ž(e)-
nie dĕvi marie s r(a)d(o)stiŭ Pt s radost'û | č'stnĕ Met N₁ Vat₁₉ Vat₁₀ N₂ FgPm

¹¹³ častimo | častim' Vat₆ Oxf Pm Hum Ber₂ Dab N₂ Pt, čbstĕm' Vb₄ Met N₁ Mav Vat₁₀ čbst(i)m'
Vat₁₉ Rom FgPm

¹¹⁴ po koi | eeže živ' Mosk om. Oxf Broz

¹¹⁵ Bl(a)ž(e)nie | b(la)ž(e)nĕiše Vat₆ Oxf Ber₁ Vb₄ Pm Hum Ber₂ Met N₁ Mav Dab N₂ Rom Pt
b(la)ž(e)nĕiše Vat₁₉ Vat₁₀ FgPm b(la)ž(e)nĕiše Bar Broz

¹¹⁶ d(ĕ)vi | d(ĕ)vĕ Ber₂

¹¹⁷ roistvo | rožd'stvo Vb₄ Hum N₂ Pt

¹¹⁸ blagolŭbno | častnĕ Vat₆ Ber₁ Vb₄ Pm Hum Met N₁ Mav Vat₁₉ Vat₁₀ N₂ FgPm zb(o)žnĕ Oxf
Ber₂ Mosk Rom Pt Broz z'božno Dab Bar

mo¹¹⁹ · Da ta za n(a)sъ m(o)lit'¹²⁰ k' g(ospod)u isuh(rъst)a¹²¹ · V(e)rs'¹²² · S' veseliem'¹²³ roistvo¹²⁴ b(la)ž(e)nie m(a)rie d(ê)vi¹²⁵ da č'tuimo¹²⁶ ·

3. Responzorij i vers (CPar 179v/15–21):

Rêš(ponь) · Sl(a)vnie¹²⁷ d(ê)vi m(a)rie roen'e predostoinoe čtuimo¹²⁸; Ke g(ospod)ь s'mêren'e pozrê¹²⁹ · anj(e)lom' v'zvêcaûcim'¹³⁰ začet' sp(a)-sit(e)la¹³¹ vêka¹³² · V(e)rs'¹³³ · B(la)ž(e)nêišie¹³⁴ d(ê)vi m(a)rie roistvo č'tuimo¹³⁵ ·

¹¹⁹ častimo | čas'timъ Oxf Broz FgPm

¹²⁰ za n(a)sъ m(o)lit' | m(o)l(i)t' za n(a)sъ Vat₆ Ber₁ Mosk Vb₄ Mav m(o)l(i)tъ za ni Oxf Pm Hum Met N₁ Vat₁₉ Vat₁₀ Dab N₂ Rom Bar Broz FgPm m(o)li za ni Ber₂ za ni m(o)litъ Pt

¹²¹ isuh(rъst)a | sp(a)su h(rъst)u Vat₆ Ber₁ Vb₄ Pm Hum Met N₁ Mav Vat₁₀ N₂ FgPm is(u)h(rъst)u Ber₂ Dab Rom Pt Bar Broz n(a)šemu is(u)h(rъst)u Oxf Vat₁₉ n(a)š(e)mu sp(a)su h(rъst)u Mosk

¹²² V(e)rs' | b(e)r(a)š(ь) Vat₆ Oxf Ber₁ Vb₄ Pm Met N₂ Rom FgPm

¹²³ veseliem' | krasotoû Vat₆ Oxf Ber₁ Vb₄ Pm Ber₂ Met Mosk N₁ Mav Vat₁₉ Vat₁₀ Dab N₂ Rom Pt Bar Broz FgPm

¹²⁴ roistvo | roždastvo Rom

¹²⁵ roistvo b(la)ž(e)nie m(a)rie d(ê)vi | rož'dstvo ee Vat₆ Vb₄ roistvo ee Ber₁ Pm Met Mav N₂ FgPm rož(đ)a)stvo b(la)ž(e)nêišie d(ê)vi m(a)rie Ber₂ částь roždstva ee Vat₁₉ add. S'b(o)žnê čst(имъ) Mosk částь ee častnê častêmъ N₁ roistvo ee čst(ь)nê č(ь)stêmъ Vat₁₀ add. S b(la)-ž(en)stvomъ častimъ Bar roistvo blaženie marie d(ê)vi z b(la)ž(en)stvomъ častimъ Broz

¹²⁶ č'tuimo | dostoino častnê častimъ Vat₆ č(ь)stnê č(ь)st(i)imъ Ber₁ Vb₄ Pm Vat₁₉ N₂ FgPm zbož-nê čast(i)mъ Ber₂ Dab Pt častnê častêmъ Met Mav zbožno čьs'timъ Rom om. Broz

¹²⁷ Sl(a)vnie | sl(a)vnêišie Vat₆ Pm Ber₂ Met N₁ N₂ sl(a)vnêišee Vat₁₉ FgPm bl(aže)nie Dab

¹²⁸ roen'e predostoinoe č'tuimo | roždstva častnê častimъ Vat₆ rojstvo čas'tnê čьstimъ Oxf Ber₁ Pm Hum Ber₂ Met Mosk N₁ Mav Vat₁₉ Vat₁₀ Dab N₂ Rom Bar Broz FgPm roždstvo častnê častimъ Pt

¹²⁹ Ke g(ospod)ь smêrenie pozrê | na neže smêru g(ospod)ь prizrê Vat₆ Oxf Pm Hum Mosk Mav Vat₁₉ Vat₁₀ N₂ Bar Pt na neže smêru g(ospod)ь prizre i Ber₂ na neže g(ospod)ь smeru prizrê Met N₁ Dab Rom FgPm na než smêru g(ospod)ь prizrê Broz

¹³⁰ anj(e)lom'vzvêcaûcim' | anj(e)lu vzvêcaûcu Vat₆ Oxf Pm Hum Ber₂ Mosk Vat₁₀ Dab N₂ Pt FgPm êže anj(e)lu v'zvecaûcu Ber₁ Met N₁ Mav Vat₁₉ i anj(e)lu v'zvecaûcu Rom Bar Broz

¹³¹ sp(a)sit(e)la | sp(a)s(i)t(e)lъ Vat₆ Pm Hum Rom

¹³² vêka | miru Oxf Ber₁ Hum Met N₁ Mav Vat₁₉ Vat₁₀ Dab N₂ Bar Pt Broz FgPm mira Pm Ber₂

¹³³ V(e)rs' | b(e)r(a)š(ь) Vat₆ Oxf

¹³⁴ B(la)ž(e)nêišie | b(la)ž(e)nêišee Vat₁₉ FgPm

¹³⁵ č'tuimo | sb(o)žnê častnê č(a)stimъ Vat₆, častimъ. a(me)nъ. Lêp(o)toû t(voeû) Oxf Bar Broz z'b(o)žnê častimъ Oxf, čast'nê častimъ Ber₁ Pm Mosk Hum Vat₁₉ Dab N₂ Rom FgPm čast-nêišie častimъ Ber₂ častnê častêmъ Met N₁ Mav Vat₁₀ častnê častêmъ. A(me)n lêpotou tvoeû Mav častimъ. a(me)nъ. lêpotou tvoeû i kr(a)soû Pt.

Summary

Petra STANKOVSKA

SONG OF SONGS IN THE CROATIAN GLAGOLITIC
PARIS MISCELLANY (1375)

The paper focuses on the part of the text of the *Song of Songs* (1,1–11), which is attested in the Croatian Glagolitic *Paris Miscellany* written in 1375, kept in the French National Library in Paris under the signature *Cod. slave 73* (CPar). The fragment from the *Song of Songs* under study is placed on ff. 178v–179v as a part of the office for the feast of the Nativity of the Virgin Mary, more precisely as a reading for the vigil of that feast. On the same place and in the same function, there is a reading from the *Song of Songs* in the *Proprium sanctorum* of the Croatian Glagolitic breviaries. After comparing the text in the Croatian Glagolitic breviaries of the 14th–16th centuries and in CPar, it is shown that the text in CPar is based on the same translation as the one in the breviaries, but has been significantly revised in terms of lexical corrections, bringing the text closer to the vernacular language in places that should not have been clear to an audience unfamiliar with Church Slavonic.

Keywords: Croatian Glagolitic miscellany, translation, Bible, *Song of songs*, breviary

Petra STANKOVSKA
Faculty of Arts, University of Ljubljana
Ljubljana (Slovenia)
petra.stankovska@ff.uni-lj.si